

fellépő munkások érdemeit elvitatnám, vagy megkérdőjelezném, ebben a pontban nem értek egyet a szerzőkkel: a Nógrád Megyei Tanács épületét fegyveres ellenforradalmárok egyetlen pillanatig sem szállták meg, következésképpen nem is kellett tőlük azt visszafoglalni.

A kérdéses időszakban a KSH megyei Igazgatósága művelődés-statisztikai előadójaként a megyei tanács épülete 2. emeletének északi szárnyában dolgoztam. Az egész tisztviselői kar mindvégig bejárt. Igaz, a legfelsőbb tanácsi vezetőket nem láttam, így hát nem állíthatom, hogy bent voltak, de azt sem, hogy nem. Konkrét tennivalónk azonban igencsak kevés volt. A megszokott „menetrendet” mindössze két tényező zavarta: 1. A „Megyei Munkástanács” többször ülésezett az épületben. Idegen arcot ekkor már többször láttam. 2. A Tanács és a KSH dolgozói között is megkezdődött az SZDP, FKgP és egyéb pártok szervezése. Ez volt, illetve ennyi történt az épületben, amit soha senki nem foglalt el. Ezt a leghatározottabban állítom, hiszen akkoriban ott dolgoztam.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a munka utolsó fejezetében kitérnek a szerzők az eleve kudarcra ítélt „MUK”-ra, illetve kifejezetten jól áttekintik annak elvetélt voltát. Ma már

— harminc év távlatából — kevesen emlékeznek erre a jelszóra. Ez egy érdekes aspektust kínál: azért nem emlékeznek, mert *akkoriban sem tartották jelentősnek*. Mégis, az utóvédharcok bemutatásakor rendkívüli fontosságot nyert ez a jelszó. Éppen feledésbe merüléseivel bizonyítja ugyanis, hogy az ellenforradalomnak korántsem volt akkora tömegbázisa — ha tömegbázisról 1957 elején egyáltalán beszélhetünk — amekkorát annak idején és azóta egyes nyugati orgánumok emlegettek és emlegetnek.

Az ellenforradalom utóvédharcjaival az olvasó olyan munkát vesz kezébe, amely nagymennyiségű forrásanyagra támaszkodva eddig publikálatlan forrásokat is feldolgozva mutatja be 1956 őszének és 1957 tavaszának eseményeit, s ha a mű nem alapvető is — hiszen szándéka szerint sem lehetett az — a korszak tanulmányozásában új vonásokkal, sok, eddig közkezen nem forgó összefüggéssel gazdagította az ellenforradalomról szóló irodalmat

Mindezek alapján a mű a szakemberek, a korszak iránt érdeklődők, illetve a középiskolák negyedéves tanulói számára is fontos olvasmányként ajánlható.

Ravasz Dezső

VOENNO—ISZTORICESZKIJ ZSURNAL (Szovjetunió) 1986. 7—12. sz.

A félév számainak tanulmányai közül elsőként olyat emelünk ki, amely a folyóiratban ritkán szereplő kérdéssel foglalkozik: V. N. Csernyavin: „A tengeralattjárók harctevékenységének tapasztalatai a nagy honvédő háború különféle tengeri hadszínterein” c. írását (1986. 7. sz., 11—21. o.) A Haditengerészeti Flotta harcainak fontos részét tette ki a tengeralattjárók tevékenysége. Az olyan specifikus tulajdonságok, mint a nagyfokú önállóság, a nagy hatósugár, a rejtett tevékenység, képessé tették őket arra, hogy hosszú időszak folyamán olyan területeken hajtsanak végre harcfeleadatokat, amelyek a flotta más fegyvernemei számára elérhetetlenek voltak.

A háború kezdetekor a tengeralattjárók a következőképpen oszlottak meg: az Északi Flottának volt 15 tengeralattjárója, a Baltinak 71, a Fekete-tengernek 44. A tengeralattjárók a háború első napján kapták meg a parancsot Németország, Románia és Olaszország hajói

elleni fellépésre. Ugyanakkor előírták számukra azt, hogy nem szabad érintenük Törökország és Bulgária területi vizeit. A későbbiekben, a katonapolitikai helyzet változásával parancsot kaptak, hogy augusztus 10-től kezdve a harc-területükön semmisítsenek meg minden hajót a törökökhöz kívül, október 14-től kezdve ez a tilalom a török hajókra sem vonatkozott.

A tengeralattjárók fő feladata az ellenség tengeri összeköttetéseinek zavarása volt, ezenkívül közreműködtek a saját kommunikációk védelmében, a felderítésben, az őrzőparózsában, a felszíni hajók hadműveleteinek navigációs-hidrografikai biztosításában, deszantok partraszállításában, emberek és anyagok szállításában stb. Ezen feladatok, különösen a főfeladat maradéktalan megoldásához nem mindig volt elég erő. Az Északi Flottánál például a tengeralattjárók száma a háború egész ideje alatt nem haladta meg a 18—22-t. A sérülések, a kopások, hibák kijavítása a szűkös lehetőségek

mellett sokáig tartott, ezért az északi kommunikációs vonalakon egyszerre csak 2—7 tengeralattjáró tevékenykedett.

A déli száron elszenvedett kudarcok károsan befolyásolták a háború első szakaszában a Fekete-tengeri Flotta tengeralattjáróinak tevékenységét. Míg a háború első négy hónapja alatt a Fekete-tengeren 12—13 tengeralattjáró tevékenykedett, amelyek 110 napot töltöttek el harci kifutásokkal, addig 1942 első felében számuk 9-re, a kifutásokban eltöltött napok száma 85-re csökkent. A tengeralattjárók a súlyos helyzet ellenére 1941—42 folyamán kb. 460 harci kifutást hajtottak végre, megsemmisítettek több mint 100 hajót és hadihajót. Az ellenséget fokozott védelemre készítették, de tengeri összeköttetési vonalat a kis számuk miatt csak zavarni tudták, használhatatlanná tenni nem voltak képesek.

A haditengerészeti népbiztos 1943. február 7-i parancsában elemezte a tengeralattjárók harctevékenységét, értékelte eredményeiket, de ugyanakkor arra is rámutatott, hogy hiányosságok mutatkoztak alkalmazásuk megszervezésében és a tevékenységük biztosításában, ami csökkentette hatékonyságukat. Az egyedülálló tengeralattjárók bevetése egy adott körzetben általános séma alapján lehetővé tette az ellenségnek más útvonalak kiválasztását.

A tengeralattjárók felhasználásának javításában fontos szerepet játszott az, hogy 1943 januárjában létrehozták a flotta Tengeralattjáró Parancsnokságát, és az egyes flották tengeralattjáró osztályait. A kommunikációs vonalak ellen intézett támadások hatékonyságát a következőkkel emelték: különböző tökéletesítések végrehajtása, a tengeralattjárók új technikával való felszerelése, új harcászati módszerek alkalmazása. 1943—44-ben a hatékonyságot jelentősen növelte a kidugható antenna, a vizalatti figyelés ultrahangos módszere, a nyom nélkül haladó „ET—80” elektromos torpedó.

A flotta más fegyvernemeivel való együttműködés biztosítására létrehozták az összekötő tisztek intézményét. 1944-ben az alkalmazásukban az volt az új, hogy a hadműveletekben együtt alkalmazták őket a flotta más fegyvernemeivel.

A Fekete-tengeri Flotta tengeralattjáróinak alkalmazásában 1944 április—májusa jelentette a kulminációs pontot, amikor a flotta erői a 17. német hadsereget szállító hajókat támadták. A kommunikációs vonalat teljes hosszúságában egyidejűleg támadták: a Szvezszipolhoz közeli szakaszon a torpedórombolók, távolabb a tengeralattjárók, az út egész hosszában pedig a tengeralattjárókról irányított repülőgépek. A hadművelet 28 napja alatt a tengeralattjárók a jó együttműködés eredményeként elsüllyesztettek 16 hajót, 31 770 tonna úrtartalommal és megrongáltak egy szállítóhajót.

A tengeralattjárók által rakott aknáknak, ha nem is tudtak nagy mennyiséget telepíteni,

szintén zavarták a hajózást. Összesen 1749 aknát raktak ki meghatározott területekre, amelyeken több mint 50 hajó robbant fel.

Mikor a németek aktivizálták erőiket a sarki vizeken, a tengeralattjárókat bevonták a saját kommunikációs vonalak védelmébe. Először a „PQ—12”-es konvoj védelmében vettek részt 1942 márciusában. A „PQ—13”-as konvojtól kezdve rendszeresen részt vettek a flotta védelmi hadműveleteiben.

Bizonyos esetekben részt vettek emberek és anyagok szállításában. Ez különös jelentőséget kapott Szvezszipol védelme idején, 1942 májusában—júniusában. Az ellenséges tengeralattjárók és repülőgépek az ellenséges parti tüzérség állandó támadásai közepette, amikor fennállt az a veszély, hogy a szállított benzín gőze megmérgezi az embereket, vagy felrobban a szállítmány, 23 tengeralattjáró 77 utat tett meg, átszállított Szvezszipolba 574 tonna üzemanyagot a repülők és harcokocsik számára, valamint 1169 tonna élelmiszert, 2264 tonna lőszert, a kaukázusi kikötőkbe viszont kiszállítottak 1411 embert, főként sebesülteket és 2,8 tonna értéket.

A tengeralattjárók, sikeresen alkalmazva a torpedókat, aknákat és a fedélzeti lövegeket, a repülők mellett azt az erőt képviselték, amely a legnagyobb károkat okozta a tengeren az ellenségnek. Az ellenség tengeri veszteségeinek 22,7%-át okozták a Balti-tengeren, 34,2%-át a Fekete-tengeren és 37,4%-át a Barents-tengeren.

A partizánok tevékenységének egyik érdekes területével foglalkozik V. N. *Andrianov*: „Partizánfelderítés a nagy honvédő háború idején” c. tanulmánya (1986. 8. sz., 44—52. o.) A partizánok a háború éveiben a saját maguk számára és a szovjet hadsereg parancsnoksága számára végeztek felderítést. Adatokat szolgáltattak az ellenség védelmének jellegéről, a csapatok elhelyezkedéséről, az ellenség álcázó és más tevékenységéről. A partizánoknak ez a tevékenysége különösen aktív volt a támadó hadműveletek előkészítése és folytatása idején.

A szerző példaként említi meg a 11. partizánbrigád tevékenységét a leningrádi területen 1943 novembere és 1944 januárja között. A brigád bázisa Lugatól észak-keletre volt, alakulatai csaknem az összes falura kiterjedő, megbízható felderítő hálózattal rendelkezett. A felderítésbe bevonták a helyi lakosságot is. A támadás előkészítése idején megfigyelték az összes vasutakat és közutakat és az adatokat azonnal továbbították a Partizánmozgalom Leningrádi Törzséhez, amely a Volhovi Front mellett működött. A támadás kezdetére az illegális felderítők közreműködésével megszerették egy sor körzetből a helyőrségek elhelyezkedésének és a védelmi pontoknak a tervrajzát, és Luga védelmi tervének fotókópiáját. A felderítők megállapították a csapatok számát, elhelyezkedését, a parancsnokok nevét, a törzsek helyét, valamint négy repülőter helyét is

A felderítők gyakran elvezették a támadó csapatokat az ellenség szárnyaira és hátába.

Az ellenség félrevezető és álcázó tevékenységéről rendszerint a partizán-felderítőktől érkeztek a legpontosabb adatok.

A partizánfelderítés gyakran igen fontos katonai és politikai jelentőségű adatokat juttatott el a Nagy Földre. Pl. megbízható adatokat szereztek arról, hogy hol van Hitler főhadiszállása Vinnyica körzetében. A híres felderítő, Kuznyecov csoportja fogta el az „Ukrajna” birodalmi bizottság osztályvezetőjét, Hahnt, valamint Reist, a Berlinből érkezett híradótanácsost. Ez utóbbinál egy térkép is volt Ukrajna, Lengyelország és Németország területén lévő közlekedési és hírközlési vonalakkal.

1943 tavaszán a „Kolja bácsi” nevű partizánbrigád felderítői elfogtak — és eljuttattak a Nagy Földre egy tisztet a „Közép” hadsereg-csoport törzsétől, aki értékes adatokat közölt az 1943 nyarán Kurszk alatt indítandó támadás előkészületeiről. Ugyanezt megerősítették egy másik brigád felderítői is. A partizán-felderítők közöltek adatokat a főparancsnoksággal arra vonatkozóan is, hogy milyen terrorista akciókat készítenek elő Teheránban a konferencia idejére. 1943 decemberében a belorusz partizánok fontos adatokat szereztek a rakéta-lövedékekről, ezek szerkezetéről, harcászati tulajdonságaikról, a kutatások szintjéről, amelyeket fél évvel később kezdtek London ellen küldeni.

A partizánfelderítés nagy segítséget nyújtott a szovjet hadsereg elhárításának is az ellenséges felderítők, diverziós csoportok felszámolásában. 1942 nyarán pl. az „Aleszja” nevű brigád a moguljovi területen elfogta von Feuth német felderítő rezidensét, aki aztán felfedte az illegalitásba és a partizáncsoportokba beépített ügynökök neveit. A szerző még több hasonló esetet ismertet.

A partizánfelderítés azonban nem kezdettől fogva volt ilyen sikeres. Kezdetben sok brigádban kevés figyelmet fordítottak a hadsereg érdekében végzett felderítő munkára. Ezenkívül nem voltak képzett felderítőik, nem vonták be a helyi lakosságot. A jelentések néha nem voltak pontosak, nem tudták megadni a koordinátákat, elavultak az adatok. Fordulatot jelentett ezen a téren a honvédelmi népbiztos 1942. október 5-i, „A partizánmozgalom feladatairól” című parancsa, és a Legfelsőbb Parancsnok 1943. április 19-i, „A partizán osztagokban végzett munka megjavításáról” c. utasítása. 1943 elejétől a különböző törzsek a brigádok, osztagok parancsnokai mellé speciálisan kiképzett felderítő-helyetteseket küldtek. Öt hónap múlva már 300 osztagban volt ilyen helyettes. A partizán törzseknél 1942. július 15. és 1944. február 15. között. 1744 felderítőt képeztek ki. 1943 nyarára már csaknem minden parancsnok mellett volt felderítő-helyettes. A brigádoknál felderítő rajokat, szakaszokat, századokat hoztak létre.

A frontok felderítési terveiben kezdték szerepeltetni a partizán-felderítést.

A szerző részletesen ismertet egy esetet, hogy hogyan építettek be felderítőt egy német felderítő iskolába, amely Novo-Boriszovtól nem messze, egy Pecsí nevű faluban működött félrevezető név alatt. A felderítő hamarosan részletes adatokat kezdett szolgáltatni az iskola résztvevőiről.

A partizánok sok segítséget adtak a hadsereg azon felderítőinek, akiket az ellenség hátában dobtak be. Ezek egyébként a földteréstől mindig több időt töltöttek az objektumok megközelítésére, mint a helyismerettel rendelkező partizánok.

A partizánfelderítés aktívan részt vett a frontok olyan tevékenységében is, amelyet az ellenség félrevezetése céljából folytattak. A szerző a következő esetet ismerteti. 1942-ben a krími partizánok kapták azt a feladatot, hogy félrevezessék von Mannsteint. A szovjet csapatok tevékenysége a Kercs-félszigeten sikertelen volt. Az itt felszabadult csapatokat be lehetett vetni az ostromlott Szevasztopol ellen. A tengeremléki hadsereg parancsnoka, hogy ezt legalább is elhalassza, hamis parancsokat készített egy légi és három tengeri deszant végrehajtásáról. A parancsnokról szóló adatokat úgy kellett eljuttatni Mannsteinhez, hogy az ne fogjon gyanút. Létrehoztak egy osztagot a jevpatóriai partizánokból, amelybe bevettek egy Miszjura nevű partizánt, akiről a parancsnokság már biztosan tudta, hogy a németek beépített embere. A kabátjába belevarratták vele a félrevezető adatokat, majd a csoport egy teljesen valós támadást hajtott végre a Szimferopol — Alusta autóúton katonákat szállító teherautó ellen. A harc idején Miszjura igyekezett elrejtőzni, és akkor lötétek le, amikor átszaladt az úton, ahol intenzív lövöldözés folyt. A partizánok visszavonultak és a „postaládát” otthagyták az úton. A megfigyelők hamarosan élénk csapatmozgásokról adtak hírt, Szevasztopol körzetében csak a tüzérség és a repülők maradtak. A Kercs-félszigeten felszabadult páncélosokat és a gyalogságot átcsoportosították a várt deszantok helyére.

A második világháború utáni időszak legjelentősebb helyi háborúinak tapasztalatait ismerteti V. P. Sipovalov: „Harc a páncélosokkal” c. tanulmánya (1986. 9. sz., 41—47. o.) A nyugati szakértők ezekből a háborúkból azt a következtetést vonták le, hogy a páncélosok továbbra is a fegyveres harc legfontosabb eszközei maradtak.

A koreai háborúban (1950—1953) összesen 1500 páncélos vett részt, ellenük különféle elhárító fegyvereket használtak. A Koreai Néphadsereg tüzérséget, harcokocsikat, és önjáró lövegeket alkalmazott összekapcsolva a gyalogsági lőfegyverek tüzevel és aknákkal. Az amerikaiak repülőket, páncélosokat, tüzérséget és harcokoci-aknákat alkalmaztak.

A Koreai Néphadsereg páncéloselhárító vé-

delme a hegyi terepeket és az elárasztott rizsföldeket figyelembe véve az utak és páncélosok által járható völgyek elzárására épült. Az első vonalban és a közeli mélységben zászlóalj-páncéloselhárító szakaszokat építettek ki, 10—12 löveggel 1 arevonalkilométerre. A páncéltörő lövegeket az utak két oldalán állították fel, és ezekbe a sajátos utcákba berohant páncélosokat közvetlen irányzású oldaltűzzel semmisítették meg.

Védelemben a lövegek a páncélosokra rejtett állásokból tüzeltek. Amikor a páncélosok elérték a figyelt terület határvonalát, akkor kezdődött a mozgó zárótűz. Ennek legtávolabbi határa 1,5—2 km volt, a legközelebbi pedig a közvetlen irányzás lehetséges határa. Mivel kevés volt a 122 mm-es löveg, a nagyobb kaliberűek pedig hiányoztak, ez a harci forma nem volt elég hatékony.

Hegyes vidékeken a páncélosok elleni harcra hatékonyan használták a néphadsereg harcokcsijait és önjáró lövegeit.

A védelmi vonal előtt, esetenként a hadműveleti mélység páncélosok által veszélyeztetett helyein aknamezőket telepítettek.

Harc közben az ellenséges páncélosokat elhárító fegyverekkel és gránátokkal semmisítették meg.

Az amerikai parancsnokság a szárazföldi csapatoknak mind a szervezetszerű, mind a kiadott fegyvereit védelmi pontokban összpontosította, amelyeket szakasz-, század- és zászlóaljméretben szerveztek. A néphadsereg harcokcsijainak leküzdésére a légiert, páncélosokat és a gyalogság elhárító fegyvereit alkalmazták.

A légiérő a harcokcsik ellen robbanó- és repeszbombákat, reaktív lövedékeket és gyújtószerkezeteket — napalmot — alkalmazott. A repülőek először robbanó- és repeszbombákkal mértek csapást, majd napalmbombákkal, és amikor a kigyulladt harcokcsik legénysége elhagyta a helyét és a kigyulladt járművek oltásához kezdett, géppuskatűzet zúdítottak rájuk.

Az amerikaiak védelemben a páncélosaikat tűzszökekként használták, amelyek a gyalogos egységek elhárító rendszerét erősítették. A páncélosok az első vonalban rendszerint nyílt tüzelőállást foglaltak el és közvetlen irányzással tüzeltek. Ezenkívül alkalmazták a gyalogsági elhárító fegyvert, amely 280 mm-es páncéltörő is átütött.

A vietnami háborúban (1964—1975), ahol páncélosokat korlátozott mennyiségben használtak, a dél-vietnami hazafiak harcokcsijai ellen az amerikaiak repülőket, páncélosokat, hátrasiklás nélküli lövegeket és reaktív gránátvetőket használtak. A 70-es évek elején az amerikai szakemberek harci körülmények között próbálták ki a páncéloselhárító irányítható rakétákat. Ezek mind a földről, mind a levegőből kilöve igen hatékonyak voltak. A vietnami tapasztalatok alapján az ilyen rakétákkal felszerelt helikoptereket a harcokcsik elleni olyan fegyverként határozták meg, amely előtt a legnagyobb jövő áll.

A háború kezdetén, amikor az amerikai és a saigoni csapatok nyomasztó túlerőben voltak, a dél-vietnami hazafiak rendszerint kis egységekben, lesből tevékenykedtek. Ekkor a páncéloselhárító védelem rendszerint hátrasiklás nélküli fegyverekből, közelharc páncéloselhárító fegyverekből és telepített aknákból állt.

Az amerikai-saigoni csapatok, mivel a hazafiaknak ekkor még nem volt páncélos technikájuk, nem hoztak létre harcokcsielhárító védelmet. A páncéltörő tüzérséget főként a föld- és beton tűzfészek rombolására használták. Később, amikor a hazafiak harcokcsikat kezdtek alkalmazni, erősítették a harcokcsielhárítást, alkalmazni kezdték a helikopterekről kilőtt irányítható páncéltörő rakétákat.

A legjelentősebb tapasztalatokkal az 1967-es és 1973-as közel-keleti háborúk szolgáltak. Az 1967-es háborúban Izraelnek 1100 páncélosa és rohamlövegje volt. Az izraeliek új elhárító fegyvereket ebben a háborúban nem használtak. Alapjában véve idejétmúlt páncéltörő lövegekkel, SS—10 és SS—11 „Kobra” típusú páncéltörő irányítható rakétákkal és napalmbombákkal rendelkeztek.

Egyiptomnak, Szíriának és Jordániának 1950 harcokcsija és önjáró lövegeje volt. Az arab országok páncéloselhárító védelmét rendszerint a harcászati övezetben építették ki. A fő védelmi övben három védelmi vonalat alakítottak ki. Az első a peremvonal előtti műszaki akadályokból állt és magában foglalta az első lépcső zászlóaljainak védelmi körzeteit. Ennek a feladata volt az izraeli páncélosok rohamának elhárítása a peremvonal előtt. A főszerepet itt a közvetlen irányzással tüzelő, páncéltörő tüzérség kapta. A második vonalat a második lépcső és a tartalék gyalogos dandárok vonalán építették. Ennek az volt a feladata hogy ne engedje meg a páncélosok áttörését a védelem mélységébe. Hátrább, a második lépcső és a gépkocsizó hadosztályok határán volt a harmadik vonal. A harcászati védelem mélysége 6—8 km volt. Az arab országok csapatainak gyenge kiképzése csökkentette a védelem hatékonyságát.

Az izraeliek ebben a háborúban főként támadó hadműveleteket folytattak. Az arab harcokcsik ellen széles körben alkalmazták a légiert.

A páncélosokat legnagyobb számban az 1973-as háborúban alkalmazták. A háború kezdetekor Izraelnek volt 1700 harci gépe, mind modernizáltak és hatékonyak. Az EAK-nak 2200, Szíriának pedig 1350 harcokcsija volt.

Mindkét fél tömegesen alkalmazta az új, vagy tökéletesített harceszközöket: az irányítható páncéltörő rakétákat, a páncéltörő és önjáró tüzérséget, a rakétákkal felszerelt helikoptereket.

Az 1973-as háború után a nyugati sajtó sokat írt az automatikus irányítású „levegő-föld” rakéták hatékonyságáról. A szakemberek adatai szerint 58 ilyen rakétával 52 arab harcokcsik lőttek ki.

A leghatékonyabb eszköznek az irányítható rakétákkal felszerelt helikopterek bizonyultak. Minden irányból képesek voltak vératlanul megjelenni, a rakétákat 25—50, néha 100 m magasból lőtték ki.

Az egyiptomi és a szíriai tüzéség mind a támadások előkészítésénél, mind pedig védelemben nem célzott, hanem területtüzet lőtt, és így rendszerint nem tudta maradéktalanul megoldani a páncélosok megsemmisítését és a tűzfészek elfojtását.

Az izraeli csapatok a támadás folyamán a harcokocikat hátrasiklás nélküli lövegekkel, irányítható rakétákkal és a páncélosok tűzével semmisítették meg. A védelemben a harcokocikat a felvonulás alatt repülőkkel, messzehordó tüzéséggel, a megközelítés alatt és a peremvonal előtt a páncélosok és a páncéltörő ágyúk tűzével, irányítható rakétákkal (támogató helikopterekről indítva), valamint a gyalogság elhárító fegyvereivel semmisítették meg. A harcokocik elleni védelemhez az izraeli hadseregben 10—12 páncélost és 4—5 páncéltörő fegyvert összpontosítottak 1 arcvonalkilométerre.

Az 1973-as arab—izraeli háborúban a csapatok harctevékenységének alapvető formáját a páncélosokkal folytatott harc képezte. Ebben a háborúban rendkívül megnőtt a speciális páncéloselhárító fegyverek, mindenekelőtt mind a szárazföldi csapatok által használt, mind a helikopterekről indított irányítható rakéták jelentősége.

A harcászat érdekes kérdésével foglalkozik *I. N. Venkov*: „Az ellenség ellentámadásainak elhárítása a nagy honvédő háború tapasztalatai alapján” c. tanulmánya (1986. 10. sz., 29—36. o.) A folyamatos támadást biztosító ténykedések rendszerében az egyik központi helyet az ellentámadások elhárítása foglalta el. Ezeknek az volt a céljuk, hogy szétzúzzák az ellentámadást végrehajtó csoportokat, megakadályozzák betérésüket a támadó csapatok hadrendjébe és kedvező feltételeket teremtenek a támadás folytatásához.

Az ellentámadások elhárítása gyakori esemény volt. Az ellenség minden védekezésre alkalmas vonalhoz ragaszkodott, és ha lehetséges volt, azonnal ellentámadásba ment át. 1943. augusztus 7-én pl., amikor a Dnyeperhez vezető utat védte Novgorod—Szeversz irányban, csupán egy nap alatt 12-szer indítottak ellentámadást a Központi Front 65. és 2. harcokociseregének támadó magasabbegységei ellen. A kelet-poroszországi hadműveletben naponta 10—30 század-ezred méretű ellenlökés és ellentámadás zajlott le. Különösen elkeseredett harcok folytak a harcászati szempontból fontos objektumokért: uralgó magaslatokért, átkelőhelyekért, csomópontokért.

Az ellentámadó csoportokkal folytatott harc nagy művészetet követelt a parancsnokoktól. Attól függetlenül, hogy minden ellentámadásnak mások voltak a körülményei, a harcoknak

voltak közös vonásaik is: a védekező ellenség szándékának feltárása az ellentámadással kapcsolatban; az elhárítás legcélszerűbb módjának kiválasztása; a támadó erők tűzzel való biztos megsemmisítése; a résztvevő egységek és alakulatok nagyfokú aktivitása és határozottsága.

A védekező ellenség szándékának feltárása az ellentámadással kapcsolatban azt jelentette, hogy a parancsnokok gondosan tanulmányozták az ellenség védelmét és más kérdések eldöntése mellett igyekeztek megállapítani azt is, hogy honnan, milyen vonalról és milyen irányban indíthat ellentámadást. A feladat megoldását elősegítette az is, hogy ismerték az ellenség harcászati módszereit, fogásait.

Az ellenség ellentámadásainak többségét a fő védelmi övezet második és harmadik védelmi vonalának megtartása céljából indították. A szovjet csapatok az első vonalért folytatott harcban hárították el az ellenlökések 11,3%-át, a második vonalért folytatott harcban az ellentámadások 58,4%-át, a harmadikért folytatott harcban az ellentámadások 30,3%-át. Az ellenség rendszerint a szárnyakra mérte a csapást, ezért a parancsnokok ezeket előre megerősítették.

A parancsnokok, miután tanulmányozták az ellenséget, igyekeztek megállapítani azt, hogy mikor elképzelhető a csapatok összpontosítása a megindulási körletekben, melyek a lehetséges útvonalak, milyen azok felszereltsége. Ezek ismerete lehetővé tette, hogy a légierőt és a tüzéséget bevessék ellenük, még mielőtt létrejött volna a harci érintkezés. Az ismertetett példák közül megemlíthetjük azt, amikor 1944. szeptember 17-én az ellenség ellentámadást készített elő a visszavonuló 207. és az újonnan beérkezett 77. gyalogos hadosztály erőivel. A felderítés a szándékot feltárta. Az ellenség elhelyezkedési körleteire előkészítették hat csöves és egy reaktív tüzérezred tüzeit. Ezek egyszerre zúdítottak az ellenségre tömeg- és zárótüzet. A megindulás kezdetétől a tüzéségi tűz erősödött, az ellenséges gyalogság nagy veszteségeket szenvedett. Amint az ellentámadás elérte a közvetlen tűz határát, közvetlen irányzással kezdték löni őket. Az ellentámadás lefulladt, nem ért el sikert. A tüzéség lefogta az ellentámadó csapatok maradványait és hamarosan gyakorlatilag szűnt nélkül folytatódott a 128. és 134. gárda-lövészhadosztályok támadása.

Az elhárítás legcélszerűbb módjának kiválasztása volt az elhárítás megszervezésének legfelelősségteljesebb momentuma. A módszerek egyre tökéletesebbek lettek. A legjellemzőbbek a következők voltak: átmenet védelembe és az ellentámadás elhárítása állásból folytatott tűzzel, az ellentámadó ellenség szétzúzása menetből és végül az ellentámadás elárítása az erők egészével állásból folytatott tűzzel, ugyanakkor a főerőkkel a szárnyra (szárnyakra) mért csapás.

A védelembe való átmenésre akkor került

sor, amikor az ellenség túlerőben volt, vagy azokban az esetekben, amikor kedvezőbb volt előbb állásból lött tüzéll megsemmisíteni az ellenséget és aztán befejezni a szétzúzást.

1945. április 16-án pl. a berlini hadműveletben az 52. hadsereg 50. lövészadosztálya 17 órára áttörte az ellenség fő védelmi övezetét és sikeresen fejlesztette ki a támadást. Az ellenség ebben az irányban felvonultatta a „Hermann Göring” páncélosadosztályt. Az ellentámadó túlerőt (öt gyalogezred és kb. 100 páncélos) menetből elhárítani nem látszott lehetségesnek. Ezért a 73. lövészhadtest parancsnoka megparancsolta a hadosztály parancsnokának, hogy foglaljon el védelmet az elért vonalon, az összes eszközök állásból folytatott tüzével semmisítse meg az ellenséget és ne engedje meg, hogy áttörjön a Neisséhez. A hadtestparancsnok a hadosztály erősítésére rendelte a 8. önjáró tüzérdandárt, a 124. harcocsiezredet és a hadtestközvetlen tüzérosztályt. Ezen kívül létrehozta a saját második lépcsőjét a támadókra mért oldalcsapás céljából.

Az ellentámadás menetből való elhárítása (ha nem nagy erőkről volt szó) rendszerint találkozóharccá vált. Ezeket a harcokat az jellemezte, hogy gyorsan és jelentősen változtak a körülmények, az események gyorsan folytak és mindkét fél igyekezett kezébe venni a kezdeményezést.

Találkozóharc az ellentámadó ellenséggel esetenként azért alakult ki, mert rossz volt a felderítés, és ezért rosszul is végződött. A szerző konkrét esetet is ismertet 1942-ből.

A háború első szakaszában a támadó csapatok és magasabbegységek az ellenség élőerőjét és tüzérszervezetét főként közelharcban semmisítették meg. Az ilyen harc előnye abban volt, hogy a tűz következményeit azonnal kihasználták a harcocsikkal és a gyalogsággal való előrenyomuláshoz. Ennek következtében az ellenség nem tudta helyreállítani szétzilált tűzrendszert, ami biztosította a támadás sikerét. Ugyanakkor az ellenség megsemmisítő tüzérszervezetei, második lépcsői és tartalékai, amelyek az ellentámadást szolgálták, rendszerint a támadók tűzhatásának határain kívül maradtak. Ez lehetőséget adott a védőknek, hogy a védelem mélységéből csaknem akadálytalanul manőverezzenek az erővel és eszközökkel az ellencsapások méréséhez.

Ennek következtében megnőtt a távolsági tűzharc jelentősége és megnőtt a védelem mélységi tüzérszervezetei és különösen a létrehozott ellentámadó csoportok egyidejű megsemmisítésének jelentősége. 1941—42-ben a tüzérség tömegtüzével az ellenség védelmét 1,5—2,5 km mélységben zúzták szét, 1943-ban 3—4 km mélységben. Ez a távolság 1944—45-ben 6—8 km-re, a háború befejező hadműveleteiben pedig gyakran 8—10 km-re nőtt. A berlini hadműveletben a 8. gárdahadsereg támadó sávjában az ellenség védelmét 17—18 km mélységben zúzták szét.

A tüzérségi tűz hatókörön kívül eső, vagy földről nem megfigyelhető objektumokra (20—30 km mélységig) a hadtest- és hadosztályparancsnokok kérése alapján a csatarepülőkhöz mérték csapást.

Az ellentámadás és ennek elhárítása — két egymást kizáró harctevékenység. Amikor az ellenség úgy döntött, hogy ellentámadást kezd, mindent megtett annak érdekében, hogy megállítsa a támadót, a támadó pedig azért, hogy megtörje a védő ellenállását és folytassa a támadást. Ez már eleve meghatározta a harc rendkívül elkeseredett jellegét és megkövetelte a maximális kitartást, hősiességet, aktivitást és határozottságot a harcban mind a parancsnokok, mind pedig a személyi állomány részéről.

A következő számból *V. A. Csernyuhin*: „A tüzérség harci alkalmazása hegyek között” c. cikkét (1936. 11. sz., 28—34. o.) emeljük ki. A háború alatt a tüzérség hegyi terepen való alkalmazásának mind támadásban, mind védelemben megvoltak a sajátos vonásai.

A felderítést a hegyi terepen sok minden zavarta, még akkor is, ha az ellenség peremvonaláról volt szó. Ezért ezeken a helyeken, különösen a Kárpátokban, mozgó megfigyelő pontokat hoztak létre, amelyekről akár az összes célok 65%-át is fel lehetett deríteni. A támadások előkészítése és folytatása idején csoportokat küldtek az ellenség hátába, amelyek korrigálták a tüzérség tüzét.

A hegyi körülmények megkövetelték, hogy a tüzérségi fegyverek könnyebb, mozgékonyabb, az utaktól kevésbé függő, meredek rőppályájú fajtáit alkalmazzák, elsősorban a hegyi tüzérségi eszközöket és az aknavetőket. Ezért pl. amikor támadást készítettek elő a Kárpátokban, az 1. és 4. Ukrán Frontnál a tüzérezredekben egy-egy 76 mm-es ágyús üteget 120 mm-es aknavetőkkel láttak el. Egyes lövészadosztályoknál a páncéltörő dandárok egy-egy üteget 107 mm-es málházott aknavetőkkel szerelték fel.

Használták a hegyek között a reaktív tüzérséget is. A Kaukázusért folyó harcok idején pl. létrehozták az M—8-as speciális, málházható állványzatot. A Kárpátokban a málházható aknavető és lövegek mellett sikerrel alkalmazták az 1944-ben konstruált BM—8—8 reaktív tüzérségi hegyi állványzatokat, amelyeket mozgékony „Willis” vagy GAZ—67 típusú gépkocsikra szereltek. Ezeket az állványokat néha szétszerelt formában kézben kellett tüzelőállásba szállítani.

A tüzérségi tűz irányítása a hegyek között nehézségekbe ütközött. A tűzvezetés táblázatait korrigálni kellett, mert néha igen nagy szintbeli különbségek voltak a tüzelőállások, a célok és a megfigyelő pontok között.

Nehéz volt a lőszerrel való ellátás is. A szállítóeszközök hiánya miatt a lőszer gyakran kézben kellett szállítani.

1944-re kidolgozták a hegyek között folytatott harc harcszabályzatait és instrukcióit is.

A támadó hadműveletekben gyakran került sor átcsoportosításra. A támadás rendszerint járható irányokban folyt, ahol az ellenség szilárd, mélyen tagolt védelemmel rendelkezett. Ez szükségessé tette azt, hogy a támadások kezdetére jelentős mennyiségű tüzérségi tüzérszöktől összpontosítsanak ezekre a helyekre. Ezt a hegyek között sokkal nehezebb volt megvalósítani, mint sík terepen és az eredmény is később mutatkozott. Ezért célszerű volt rövid távon következetes belső átcsoportosítást végrehajtani. Ez lényegesen lerövidítette az átcsoportosítás idejét. A kelet-kárpáti hadművelet átcsoportosításai idején a legnagyobb napi átlagtávolságot a hegyi-málházott aknavető eredek tették meg, amelyek csaknem 50 km-t haladtak naponta. Nagy mozgékonyaságról tettek tanúbizonyságot a BM—8—8 állványzatokkal felszerelt reaktív tűzeralakulatok is. Pl. a Kárpátokban 1944. szeptember 16-án a 3. önálló gárda-aknavető dandár 11 óra alatt 300 km-t tett meg a 17. gárda-lövészhadtesttől az 1. gárdahadsereg támadási sávjáig.

Az idejében végrehajtott átcsoportosítás jelentős szerepet játszott a tüzérségnek a legfontosabb irányokban való összpontosításában. Pl. az 1. Ukrán Front 38. hadseregében a duklai hadműveletben az összpontosítás és hozzáértő elhelyezés következtében az ellenség védelmének 8 km-es áttörési szakaszán a tüzérségi tüzérszöktők sűrűsége elérte az arevonalkilométerenkénti 144 löveget és aknavetőt, egyes dandárok sávjában pedig a 164,5 egységet. Ez tökéletesen elég volt, mivel a Kárpátokban az ellenség megerősített védelmének áttöréséhez 100, vagy ennél esetleg több egység szükséges volt egy arevonalkilométerre. Ezek közül 18—20 közvetlen irányzású egységet számoltak 1 km-re.

A hegyi terepen a támadások előkészítésénél alkalmazták mind a rövid tűzcsapást, mind a hosszú, módszeres előkészítést, időnként a kettőt váltogatták. A felsorolt példák közül megemlítjük a duklai hadműveletet, ahol 1944. szeptemberében a 38. hadsereg támadási sávjában a tüzérségi előkészítés 2 óra 5 perccig tartott: 10 perc tűzcsapás a védelem egész mélységében; 45 perc módszeres elfojtás és rombolás; 10 perc tűzcsapás a lövegek és aknavetők nagy részéből az ellenség összes lövegeire; 45 perc módszeres elfojtás és rombolás; az utolsó 15 perc tűzcsapás az első és a második árokra azzal a céllal, hogy megbízhatóan lefoglalják az élő erőt és elfojtsák a tüzérszöktőket a peremvonalon és a védelem első részében a roham idejére.

A hegyek között a tüzérség előrehaladása úgy történt, hogy egyharmad előrehaladt, kétharmad folytatta a tüzelést. A támadások tapasztalata azt mutatta, hogy a 82 mm-es és a 107 mm-es málházott aknavetők és a BM—8-8-as reaktív lövegek különösebb nehézségek nélkül előrenyomultak a gyalogság harcrendjében.

A gépi vontatású tüzérség rendszerint lemaradt és nagy távolságról folytatta a tüzelést.

Nagy volt a tüzérség jelentősége a hegyi terepen folytatott védelemben. A Kaukázusban pl., mivel minden lövészadosztály széles arcvonalat (20—35 km) védett, néhány helyen, magas hegyek között 90 km-t is, a tüzérség irányítása a lövész-magasabbegységek esetében rendszerint csak a várható főcsapás irányában összpontosult. Ha a védelem mögött voltak kiépített utak, a hadosztályközvetlen tüzérség egyes lövegeivel manővert hajtottak végre, de ehelyett gyakrabban alkalmazták a tűzzel való manőverezést. A tüzérandárok, ütegek és egyes lövegek néha 180—240 fokos tüzelési szektorokat kaptak.

A védelemben nagy jelentőségű volt a tüzérség összpontosított alkalmazása az ellenség által elérhető irányokban. A tüzelőállásokat az utak mentén, az enyhe lejtőjű hegygerincek, szakadékok, ösvények mentén foglalták el.

A védelemben a tüzérséget gyakran vonták be az ellencsapások és ellentámadások támogatásába. 1942. novemberében pl. az ellenség gizeli csoportosulása ellen indított ellentámadáshoz (10 km-rel nyugatra Ordzonikidzétől) 1305 löveget és aknavetőt összpontosítottak, ami azt jelentette, hogy 86 löveg és aknavető jutott 1 arevonalkilométerre.

A decemberi szám egyik legjelentősebb írása *N. G. Andronyikov*: „A nagy győzelem hajnala” c. cikke (1986. 12. sz., 11—21. o.), amely a moszkvai csata 45. évfordulójára jelent meg.

A sok fényes győzelem között a moszkvai csata különös jelentősége abban rejlik, hogy a németek, akik legizálták csaknem az egész Európát, Moszkva alatt szenvedték el az első nagy vereségüket. Elkezdődött a döntő fordulat a háború menetében.

A Moszkva alatti csata több mint 6 hónapig (1941. szeptember 30—1942. április 20.) tartott. A két fél részéről több mint 3 millió ember, több mint 22 ezer löveg és aknavető, kb. 3000 páncélos, több mint 2000 repülőgép vett részt benne. A csata kb. 1000 km széles arcvonalon folyt elkeseredetten és rendkívüli hevességgel.

A szovjet csapatok a Moszkvához vezető távoli és közeli megközelítési utakon szétmorzsolták és kivereztették a támadó német csapatokat, időt nyertek tartalékok összpontosításához és az ellentámadáshoz szükséges feltételek kialakításához. Az ellentámadást abban a feszült helyzetben készítették elő és kezdték el, amikor a helyzet Moszkva alatt még nem stabilizálódott és a német parancsnokság elkeseredetten próbálkozott Moszkva elfoglalásával.

Az ellenség, amely addig is súlyos veszteségeket szenvedett, még mindig fenyegető erővel rendelkezett. A „Közép” hadseregcsoport 1941. december elején 1 708 000 emberrel (a hadseregcsoportot támogató légi erőkkel együtt), kb. 13 500 löveggel és aknavetővel, 1170

páncélossal és 615 repülőgéppel rendelkezett. A Kalinyini, a Nyugati és a Délnyugati Front jobbszárnya keretében 1 100 000 ember, 7700 löveg és aknavető, 774 harcokosi (köztük 222 közepes és nehéz harcokosi) és 1000 repülőgép volt. A németek tehát a repülőgépeket kivéve minden területen fölényben voltak. Ugyanakkor a Főhadiszállás a helyzetet elemelve arra a következtetésre jutott, hogy a németek támadásának lehetőségei kimerültek. A Főhadiszállás, kihasználva a „Közép” hadseregszámát csapatainak széles fronton való széthúzott voltát, a szárnyakon összpontosította a csapásmérő csoportokat és a technika többségét. Igaz, hogy a főcsapások irányában nem sikerült erőfölényt biztosítani, de ezt bizonyos mértékig sikerült ellensúlyozni a váratlanság tényezőjével. Ezt úgy sikerült elérni, hogy a hadászati tartalékokat rejtetten összpontosították, és hozzáértően választották ki azt az időpontot, amikor a szovjet csapatok hadműveleti szünet nélkül mentek át védelemből ellentámadásba. A váratlanságot elősegítette az is, hogy a német parancsnokság alábecsülte a szovjet erőket, és továbbra is meg volt győződve arról, hogy a szovjet csapatok képtelenek nagyobb támadást kezdeni.

Az ellentámadást frontcsoport hadászati támadó hadműveleteként tervezték. Részt vettek benne a Kalinyini és a Nyugati Front, a Délnyugati Front jobbszárnyának erői, valamint a moszkvai védelmi övezet légierői, a légvédelem 6. vadászrepülő hadteste, a Főparancsnokság tartalékának két repülőcsoportja és a távolsági bombázók. A cél a következő volt: szétzúzni az ellenség csapásmérő csoportjait, elhárítani a Moszkvát és a moszkvai ipari területet fenyegető veszélyt, kiragadni az ellenség kezéből a hadászati kezdeményezést és kedvező körülményeket teremteni a további támadáshoz.

A főszerep a Nyugati Frontnak jutott, amelynek G. K. Zsukov volt a parancsnoka. A Kalinyini Front I. Sz. Konyev, a Délnyugati Front Sz. K. Tyimosenko parancsnoksága alatt harcolt.

Bonyolult feladat volt a hadászati tartalékok és a csapásmérő csoportok létrehozása. A főváros felé az ország minden részéből özönlöttek

a vonatszerelvények csapatokkal, harci technikával, fegyverrel, lőszerrel, téli ruházattal.

1941. december elején bekövetkezett a fordulat a moszkvai csatában. A Moszkva alá vont tartalékhadseregek és a védekező csapatok ellencsapásokat mértek az ellenségre, amelyek kezdtek átnőni általános ellentámadásba. December 5-én reggel a Kalinyini Front csapatai váratlanul csapást mértek az ellenségre. A következő nap ellentámadásba mentek át a Nyugati Front és a Délnyugati Front jobbszárnyának csapásmérő csoportjai. Elkeseredett harc bontakozott ki a Kalinyintól Jeleicig húzódó széles arcvonalon. Az első napokban a szovjet csapatok a kalinyini, klin-szolnyecnogorszki, tulai és jeleici támadó hadműveletben magukhoz ragadták a kezdeményezést.

Az ellentámadás zavarba hozta a német hadvezetést. 1941. december 8-án Hitler kénytelen volt aláírni a 39. sz. direktívát arról, hogy a német fegyveres erők az egész keleti fronton menjenek át védelembe.

A továbbiakban a szerző részletesen ismereti a harci eseményeket egészen hadseregekig lebontva. Április közepére a szovjet csapatok, amelyek komoly veszteségeket szenvedtek a hosszú, súlyos harcokban, nem voltak képesek tovább támadni. A kitűzött célokat nem sikerült mind elérni. A Főhadiszállás 1942. április 20-án úgy határozott, hogy a nyugati irányban szüntessék be a támadást és az elért vonalon menjenek át védelembe.

A támadás folyamán a szovjet csapatok súlyos vereséget mértek a német csapatokra. Több mint 16 hadosztály dőlt ki a sorból. A „Közép” hadseregszámát 1942. január 1-től március 31-ig több mint 334 ezer embert vesztett halottakban, sebesültekben és foglyokban. A németeket a Nyugat-Európából átdobott 12 hadosztály mentette meg a szétzúrástól.

A szovjet csapatok Moszkva alatt történelmi jelentőségű győzelmet arattak. Teljes egészében felszabadították a moszkvai és tulai területet, a kalinyini, szmolenszki, arjoli és kurszki terület sok területét.

A Moszkva alatti győzelem előidézte a német „villámháborús” stratégia teljes csődjét, és ez hatalmas nemzetközi jelentőséggel járt. A győzelem igen nagy szerepet játszott az antifasiszta koalíció megerősödésében.

Lengyel István